אברהם אוחיון

גלות כלי המקדש וגאולתם כסמל לישראל

א. הקדמה
ב. כלי המשכן
ג. גניזת הארון בבית הראשון
ד. גלות הכלים והעם בימי הבית הראשון
ה. גאולת כלי המקדש הראשון כבשורת 'שיבת ציון'
ו. גלות הכלים והעם בימי הבית השני
ז. על גורל כלי הבית השני
ח. מדוע כלי המקדש הם הסמל?
ט. סיכום

א. הקדמה

מאז ומתמיד ניתנו סימנים שונים לבואה של הגאולה. נזכיר שניים מחכמי הדורות האחרונים שעסקו בכך: הראשון הוא רבי כלפון משה הכהן (1874-1950), ששימש כרבה הראשי של ג'רבה שבתוניסיה, בספרו **דרכי משה** פירט י"ג דברים שמהם הוא הוכיח ש"ניצוצי הגאולה האירו ומאירים מעת לעת".[1] ועל ידו השני, הרב מנחם מ' כשר (1895-1983), אשר בספרו **התקופה הגדולה**, הגדיל לעשות ומנה י"ט סימנים לימי האתחלתא דגאולה של ימינו, שרובם כבר התממשו.[2]

להלן נדון בסימן נוסף שעדיין לא התקיים, אולי משום שהוא מסממני הגאולה עצמה שטרם הגיע זמנה, והוא: הגילוי של חלק מכלי בתי־המקדש, שנגנזו או שאבדו מאז ימי הבית הראשון והשני. הציפייה לסימן זה מתבססת על העובדה ההיסטורית, שבעבר כלי המקדש היו, מחד גיסא, הראשונים לִגלוֹת – ובכך הם היו הסימן לבואה של הגלות, ומאידך גיסא, הם היו גם הראשונים להתגלות – ובזה הם בישרו את בואה של הגאולה ובניין המקדש, כפי שנפרט.

זאת ועוד, בבית המקדש הראשון השתמשו בכלים מסוימים שהם מן המשכן שעשה משה (להלן), והם היו החולייה שקישרה ביניהם. וגם אל בית־המקדש השני הובאו מבבל כלים שהיו בבית הראשון (להלן), שגם הם קישרו בין המקדשים. כך עתה, בפתחה של הגאולה הנוכחית, קיימת הציפייה להתגלותם של כלי המקדש. להתגלות זו תהיה משמעות רבה כסמל מובהק לגאולה השלמה, וגם, כפי שהיה בעבר,

---

1. רבי כלפון משה הכהן, **דרכי משה**, ג'רבה תרצ"ה, דפים נז-נח.
2. הרב מנחם מ. כשר, **התקופה הגדולה**, ירושלים תשכ"ט, עמ' כח-סו.

הם אשר יבטאו את ההמשכיות הטבעית שבין הבית השני לבית השלישי, למרות מרחק הזמן הרב שביניהם.

ננסה לעמוד על התופעה המיוחדת הזו של כלי המקדש, תוך כדי הסתמכות, בעיקר, על הכתוב בתנ"ך, בספרות חז"ל ובכתבי ההיסטוריון יוסף בן־מתתיהו (יוספוס פלביוס).

ב. כלי המשכן

על גורל אוהל מועד וכלי המשכן שנבנו בימי משה רבנו, וששימשו את עם ישראל במדבר ארבעים שנה ועוד ארבע מאות ושמונים שנה בארץ – בגִלגל, בשילה, בנֹב ובגבעון, ידוע מן הכתוב במלכים א ח', בזמן האירוע של חנוכת הבית הראשון:

> ויבֹאו כל זקני ישראל, וישאו הכֹהנים את הארון;
> ויעלו את ארון ה' ואת אֹהל מועד ואת כל כלי הקֹדש אשר באֹהל, ויעלו אֹתם הכֹהנים והלוים; (פס' ג-ד)
>
> ויבִאו הכֹהנים את ארון ברית-ה' אל מקומו אל דביר הבית אל קֹדש-הקֹדשים, אל תחת כנפי הכרובים. (פס' ו)

ומה נעשָׂה בהם לאחר שהובאו אל המקדש?

על גורלו של אוהל מועד לאחר בניין המקדש ידוע מן הכתוב בברייתא:

> דרש רבי חיננא בר פפא: מאי דכתיב: "רננו צדיקים בה' לישרים נאוה תהלה"? אל תקרי: 'נאוה תהלה', אלא 'נוֵה תהלה' – זה משה ודוד, שלא שלטו שונאיהם במעשיהם; דוד – דכתיב "טבעו בארץ שעריה" (איכה ב', ט) [שערי המקדש שקעו ולא נהרסו]; משה – דאמר מר: משנבנה מקדש ראשון נגנז אוהל מועד, קרשיו קרסיו ובריחיו ועמודיו ואדניו.
> היכא? אמר רב חסדא אמר אבימי: תחת מחילות של היכל. (סוטה ט ע"א)

מכאן שאוהל מועד נגנז בתחתית מקום המקדש.

ובתוספתא מסופר על כלים נוספים שהועברו מן המשכן אל המקדש:

> משנבנה בית ראשון נגנז אוהל מועד, ונגנזו עמו קרסיו קרשיו ובריחיו ועמודיו ואדניו, ואף על פי כן לא היו משתמשין אלא בשולחן שעשה משה, ומנורה שעשה משה.
> (תוספתא סוטה פי"ג ה"א)

הארון עם לוחות הברית (דברי הימים ב, ה' י), השולחן והמנורה שנזכרו כאן, ועוד כלים להלן, שהם מימי משה רבנו, שימשו בבית הראשון ותרמו ליצירת הקשר וההמשכיות בין אוהל מועד לבין בית המקדש, למרות שכחמש מאות שנים מפרידות ביניהם.

ובאיזו זכות אוהל מועד וכליו נשמרו? מסביר ספורנו בפירושו לפרשת ויקהל, על פי הדרשה דלעיל:

> שהיו ראשי אומני מלאכת המשכן וכליו מיוחסים וצדיקים שבדור. ובכן שרתה שכינה במעשי ידיהם ולא נפל ביד אויבם. אבל מקדש שלמה שהיו עושי המלאכה בו מִצוֹר, אף על פי ששרתה בו שכינה, ניפסדו חלקיו והוצרך לחזק את בדק הבית,[3] ונפל בסוף ביד אויבים. אבל בית שני שלא היה בו גם אחד מכל התנאים [שבבניינו התעסקו גם צידונים וצורים (עזרא ג׳, ז)], לא שרתה בו שכינה ונפל ביד אויבים.
> (ספורנו, שמות ל״ח, כא)

ג. גניזת הארון בבית הראשון

על הכלים שהיו בבית המקדש הראשון ידוע מהכתוב בספרי מלכים א פרקים ו׳-ז׳, בדברי־הימים ב פרקים ג׳-ה׳ ו**בקדמוניות היהודים**.[4]

ימי מלכותו של יאשיהו, מאחרוני מלכי יהודה, הצטיינו בפעולות שביססו את מרכזיותו של המקדש בחיי העם:[5] שיפוץ וחיזוק המקדש כפי שלא נעשה עד אז; הקהלת העם למעמד של חידוש הברית עם ה׳; מלחמה בלתי מתפשרת בעבודה זרה; וקיום של ׳פסח יאשיהו׳ בירושלים שכמוהו לא נעשה מאז ימי שמואל הנביא (דברי הימים ב ל״ה, יח). ובתוך כל הפעולות הללו המטמיעות את המקדש בחיי העם, ניתנה הוראה של המלך, הרומזת על הממשמש ובא:

> ויאמר ללוים... תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דויד מלך ישראל, אין לכם משא בכתף. (שם ל״ה, ג)

המלך ידע כי כבר נגזרה הגזירה להביא רעה על ירושלים והמקדש, וכחכם הרואה את הנולד, ציווה לגנוז את ארון הברית, שהוא הכלי המקודש ביותר, לבל ייפול בידי האויבים.

בהמשך התוספתא דלעיל מסופר על כך:

> משנגנז ארון נגנז עמו: צנצנת המן, וצלוחית של שמן המשחה, ומקלו של אהרן, שקדיה ופרחיה, וארגז שהשיבו פלישתים דורון לאלהי ישראל. כולם היו בבית קודש הקודשים, ומשנגנז ארון נגנזו עמו דברים. ומי גנזו? יאשיהו המלך גנזו. מה ראה?...

---

3. בדק הבית נעשה בו פעמיים: בימי יהואש (מלכים ב י״ב, ה-יז) ובימי יאשיהו (שם כ״ב, ג-ז).
4. יוסף בן מתתיהו, **קדמוניות היהודים**, כרך ב, ספר ח, ירושלים 1967, עמ׳ 275-277.
5. ראו: מלכים ב פרקים כ״ב-כ״ג; דברי־הימים ב פרקים ל״ד-ל״ה.

> אמר להם: גנזו אותו שלא יִגלה לבבל כשאר כל הכלים, שתחזירוהו למקומו [לעתיד לבוא, אם ייגנז ולא יִגלה לבבל]... מיד גנזו אותו הלויים.[6] (תוספתא סוטה פי"ג ה"א)

מכאן, שבנוסף לארון, לשולחן ולמנורה שהם מימי משה ובהם נעשה שימוש בבית־המקדש הראשון, הועברו אליו עוד כלים שיש בהם קדושה וסמליות מיוחדים, כפי שצוין בתוספתא. גם כלים אלו יצרו רצף פיסי ורוחני בין המשכן לבין הבית הראשון. כלים נוספים אלו נגנזו יחד עם הארון.

והיכן נגנזו? ידוע על כך מתוך הכתוב במשנה במסכת שקלים:

> ...שלש עשרה השתחויות היו במקדש [בשלוש עשרה מקומות]. של בית רבן גמליאל ושל בית רבי חנינא סגן הכהנים היו משתחוין ארבע עשרה. והיכן הייתה יתרה? כנגד דיר העצים, שכן מסורת בידם מאבותיהם ששם הארון נגנז. (שקלים פ"ו מ"א)

ובגמרא יומא מובאת ברייתא המספרת על שני אירועים שקרו בלשכת העצים:

> אמר רב נחמן, תנא: וחכמים אומרים – ארון בלשכת דיר העצים היה גנוז.
> אמר רב נחמן בר יצחק, אף אנן נמי תנינא: מעשה בכהן אחד שהיה מתעסק [במלאכתו בלשכת דיר העצים], וראה רצפה משונה מחברותיה. ובא והודיע את חברו, ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו, וידעו ביחוד [בבירור] ששם הארון גנוז. מאי הוה עביד? אמר רבי חלבו: מתעסק בקרדומו היה.[7]
>
> תנא דבי רבי ישמעאל: שני כהנים בעלי מומין היו מתליעין בעצים [מנקים את קורות העצים], ונשמטה קרדומו של אחד מהם ונפלה שם, ויצתה אש ואכלתו. (יומא נד ע"א)

לשכת העצים הייתה ממוקמת בעזרת הנשים, בצידה הימני של הכניסה למקדש. על פי המובא ברמב"ם בהלכות בית הבחירה פ"ד ה"א, מקום זה להטמנת הארון כבר הוכן לכך על ידי שלמה המלך, שבעת שבנה את הבית ידע שסופו להיחרב והכין מקום לגנוז בו את הארון.[8]

---

6. א. יצוין שיש בתוספתא זו גם דעה אחרת שעל פיה הארון הוגלה לבבל, וזו דעת מיעוט. המסקנה מדעה זו היא שהארון גם נשאר בבבל; ואילו לדעת אפרים ירושלמי בספרו **מחקרים בהיסטוריה ובדת ישראל**, ירושלים תרפ"ט, עמ' 77-83, הארון הוגלה לבבל, הוחזר לבית השני ונגנז בתחתית המקדש בתקופת החשמונאים.
ב. לתוספתא זו יש מקבילות ביומא נב ע"ב ובהוריות יב ע"א אבל הן יותר מקוצרות, וכתובה בהן הדעה שהארון נגנז ולא גלה לבבל, וזו הדעה המקובלת; ראו גם אצל: ר' מאיר איש־שלום, **השלח** (ירחון), יג: 541-549, ברלין 1897.
7. מקור המעשה הוא במשנה שקלים פ"ו מ"ב אך במצומצם יותר, ולכן הועדפה הברייתא.
8. א. לדעת הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ו הט"ו) הארון נגנז במקדש, ועל כן: "הקדושה הראשונה קִדשה לשעתה וקִדשה לעתיד לבוא", ולכן ההולך בזמן הזה במקום המקדש חייב כרת.

על העדרו של הארון בבית שני ידוע גם מהמובא במסכת יומא:

> חמישה דברים היו בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הן: ארון וכפורת וכרובים, אש, ושכינה, ורוח הקודש, ואורים ותומים. (יומא כא ע"ב)

על פי זאת, נראה שנגנזו יחד עם הארון גם הכפורת והכרובים הצמודים אליו והם מימות משה רבנו. יצוין שבין כלי המשכן לבין אלו שבמקדש הראשון היו הבדלים רבים, ואחדים מהם נוגעים לארון. בעוד שבמשכן, הבדים (המוטות) היו חלק בלתי נפרד מן הכלים ושימשו לנשיאתם, ובאופן מיוחד בארון, שאסור היה להסיר את הבדים ממנו (שמות כ"ה, טו), לאחר שהארון הועבר אל המקדש נעשה שינוי בבדים שבו באופן שהם היו נראים מצד אחד בלבד (מלכים א ח', ח). ובעניין הכרובים, בעוד שבמשכן הם היו עשויים מקשה זהב ומונחים מעל לארון (שמות כ"ה, כב), בבית המקדש, נעשו כרובים אחרים שהיו עשויים מעצי שמן מצופים זהב כמו קירות הבית, גדולים יותר, עומדים על רגליהם על הרצפה, כחלק מן הבית עצמו,[9] ופורשים את כנפיהם מעל לארון (דברי הימים ב ה', ז-ט). הבדלים אלו מביעים את המסר של קביעות הכלים בבית המקדש לעומת הניידות של המשכן.

ד. גלות הכלים והעם בימי הבית הראשון

מיד בסמוך לגניזת הארון החלה התדרדרות מהירה במצב של עם־ישראל: יאשיהו מלך יהודה נספה במלחמה, יהואחז מלך אחריו שלושה חודשים בלבד והוגלה למצרים, המלך יהויקים שאחריו הוגלה לבבל, ולאחר מכן המלך יהויכין מלך שלושה חודשים ועשרה ימים בלבד ונשבה בידי מלך בבל בירושלים.[10]

קודם ליציאת העם לגלות בבל, מובא במלכים ב פרק כ"ד בהקשר לכלי המקדש:

> ויוצא משם (נבוכדנאצר) את כל אוצרות בית ה' ואוצרות בית המלך, ויקצץ את כל כלי הזהב אשר עשה שלמה מלך ישראל בהיכל ה' כאשר דבר ה'. (מלכים ב כ"ד, יג)

ורק לאחר מכן נאמר בהקשר לעם:

ב. על־פי פירוש **רמב"ם לעם**, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ"ג, בפירוש שם פ"ד ה"א (עמ' כג), המקור לדברי הרמב"ם בעניין פעולת שלמה המלך בהכנת מקום לגניזת הארון הוא **בברייתא דמלאכת המשכן.** זהו קובץ של ברייתות בעניין המשכן וכליו, תוך התייחסות מסוימת גם לכלי הבית הראשון. ואולם בעיון בו (מפורש על ידי מאיר איש שלום, וינא תרס"ח) לא נמצא אזכור לפעולת שלמה המלך בהכנת מקום מסתור לארון.

9. מלכים א ו', כג-כח; דברי הימים ב ג', י-יד.
10. מלכים ב פרקים כ"ג-כ"ד; דברי־הימים ב פרקים ל"ה-ל"ו.

> והִגלה את כל ירושלים ואת כל השרים... ויֶגל את יהויכין בבלה... ואת כל אנשי החיל... ויביאם מלך בבל גולה בבלה. (שם פס׳ יד-טז)

וכך גם בתיאור בדברי הימים ב פרק ל״ו, נאמר תחילה בהקשר לכלי המקדש:

> וכל כלי בית האלוקים הגדלים והקטנים, ואֹצרות בית ה׳, ואוצרות המלך ושריו, הכֹל הביא בבל.[11] (דברי הימים ב ל״ו, יח)

ורק לאחר מכן נאמר בהקשר לעם:

> וישרפו את בית האלוקים וינתצו את חומת ירושלָם, וכל ארמנותיה שרפו באש, וכל כלי-מחמדיה להשחית: ויֶגל השארית מן החרב אל בבל, ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלֹך מלכות פרס. (שם פס׳ יט-כ)

השלב הראשון של החורבן התבטא בשוד של כלי המקדש, והשלב שאחריו – בפגיעות בנפש ובהגליית העם.

מקור היסטורי נוסף המספר על גורל העם וכלי הבית הראשון, הוא יוסף בן מתתיהו בספרו **קדמוניות היהודים:**

> ומלך בבל שלח את נבוזראדן שר צבאו ירושלימה לשדוד את בית המקדש... ולהגלות את העם בבלה. ונבוזראדן בא ירושלימה... ושדד את בית המקדש ונשא את כלי הזהב והכסף אשר לאלוקים, וביחוד את הכיור הגדול שהעמיד שלמה, כמו כן את עמודי-הנחושת וכותרותיהם ושולחנות-הזהב והמנורות...
>
> ולאחר שהחריב שר צבא מלך בבל את ירושלים והגלה את העם, לקח בשבי את שָׂרֶיהָ, הכוהן הגדול... ואת השרים שומרי בית-המקדש... ואת כל אלה, יחד עם הכלים ששדד הביא אל המלך, אל רבלה העיר שבסוריה.[12]

על פי תיאורים אלו, הגלות באה אחרי שכלי המקדש נגנזו או נשדדו. תיאור זה יכול ללמד על הקשר הישיר שבין הסתלקותם של כלי המקדש ובין הגלות, שלא איחרה לבוא אחריה. אמנם, במהלך ימי הבית הראשון, חלקים מאוצרות המקדש הוצאו ממנו כמה פעמים, אך לא בהיקף גדול כמו זה שלפני החורבן.[13]

רמז לקשר זה ניתן למצוא בתהילים:

---

11. כך בגלות צדקיהו. ובפסוקים קודמים הוזכר כן אף לגבי גלות יהויקים (פס׳ ז): ״ומכלי בית ה׳ הביא נבוכדנאצר לבבל ויתנם בהיכלו בבבל״, וכן בגלות יהויכין (פס׳ י): ״ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנאצר ויביאהו בבלה עם כלי חמדת בית ה׳...״.
12. יוסף בן־מתתיהו, קדמוניות היהודים, כרך ב, ספר י׳, ירושלים 1955, עמ׳ 357, סעיפים 144־149.
13. ביזת אוצרות המקדש הראשון: מלכים א י״ד, כה-כו; מלכים ב י״ד, יג-יד; מלכים ב ט״ז, ח,יז-יח; מלכים ב י״ח, טו-טז.

> מזמור לאסף, א-להים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך שׂמו את ירושלם לעיים: נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיְתו ארץ.
> (תהלים ע״ט, א-ב)

קודם התרחשה הפגיעה במקדש, ורק אחר כך הפגיעה בעם.

נבוכדנאצר מלך בבל שמר על כלי המקדש בבית אוצרו ולא השתמש בהם, שהרי על פי המתואר בספר דניאל פרקים א׳-ד׳, הוא הודה בגדלותו של ה׳, וכנראה חשש מעונש אם ישתמש בהם, והם עברו אל יורשו בלשאצר המלך. על פי המתואר שם בפרק ה׳, בלשאצר עשה משתה גדול ובו שתו הוא ושריו בכלי הקודש. בעקבות זאת הוא נהרג עוד באותו הלילה, ומלכותו כולל כלי המקדש עברו לידי מלכות מָדַי ופרס.

ה. גאולת כלי המקדש הראשון כבשורת ׳שיבת ציון׳

בשנת 559 לפנסה״נ עלה למלוכה בפרס המלך כורש. הוא כבש את בבל וארצות נוספות ואִפשר לעמים שתחת חסותו לקיים חופש פולחני, ובכלל זאת גם ליהודים. כעשרים שנה לאחר מכן הצהיר כורש, המוצג בספר ישעיהו (מ״ה, א) כמשיח, את הצהרתו כי עם־ישראל רשאי לשוב ליהודה ולבנות מחדש את בית המקדש.[14]

אז התארגנה קבוצה לעלייה לא״י בראשות ששבצר, שמונה למושל יהודה מטעם השלטון הפרסי.

על החזרת חלק מכלי המקדש נאמר בספר עזרא:

> והמלך כורש הוציא את כלי בית ה׳ אשר הוציא נבוכדנאצר מירושלים ויתנם בבית אלהיו; ויוציאם כורש מלך פרס על יד מִתְרְדָת הגזבר, ויִספרם לששבצר הנשיא ליהודה; ואלה מספרם: אגרטלי זהב (לקבלת הדם) — שלושים, אגרטלי כסף — אלף, מחלפים (סכינים) — תשעה ועשרים; כְּפוֹרי זהב (כלים לקבלת הדם) — שלושים, כְּפוֹרי כסף מִשְׁנים — ארבע מאות ועשרה, כלים אחרים — אלף; כל כלים לזהב ולכסף (שאינם מזהב או מכסף) — חמשת אלפים וארבע מאות. הכל העלה ששבצר עם העלות הגולה מבבל לירושלים. (עזרא א׳, ז-יא)

ומיד לאחר מכן כתוב בהקשר לעם:

> ואלה בני המדינה העֹלים משבי הגולה אשר הֶגלה נבוכדנאצר מלך בבל לבבל, וישובו לירושלים ויהודה איש לעירו. (שם ב׳, א).

ומכאן התחיל פירוט מניין העולים למשפחותיהם.

---

14. ׳הכרזת כורש׳ בספר עזרא א׳, ב-ד; וביתר פירוט שם ו׳, א-יד; וכן בדברי הימים ב ל״ו, כב-כג.

אף שכלי המקדש נשארו בבבל במשמרת עוד כמה שנים עד להשלמת בניין הבית, עצם גאולתם היה כבר אישוש לסיומה של הגלות ולבשורת שיבת ציון. זאת ועוד, למרות שרשימת הכלים שהוחזרו הייתה מצומצמת מרשימת הכלים שנלקחו לבבל (מלכים ב כ"ה, יג-יז), ואף שלא היה בהם אף לא כלי אחד מכלי־השרת המרכזיים, נראה שהיה די בהם כדי להפיח את רוח הגאולה בעם. ובנוסף, הם יצרו את ההמשכיות הפיסית והרוחנית שבין הבית הראשון (ואולי אף המשכן) לבין הבית השני. יצוין שיוספוס הזכיר מספרים יותר גדולים של הכלים שהוחזרו, אך אין הבדל גדול ביניהם בסוגי הכלים, וגם ברשימתו אין כלים מרכזיים של המקדש.[15]

היכן המנורה והשולחן, מזבח הזהב והכיור ועוד? אלו נשארו, ככל הנראה, באוצר מלך פרס.

על פי חז"ל, כמה שנים מאוחר יותר, השתמש מחליפו של כורש, הוא אחשוורוש, בבגדי הכהונה ובכלי המקדש במשתה שעשה. אם כי הדברים מובאים על פי פרשנות ולא מתוך עדות היסטורית.

> "בהראותו את עֹשר כבוד מלכותו" (מגילת אסתר א', ד) – אמר רבי יוֹסֵי בר חנינא: מלמד שלבש בגדי כהונה.[16] (מגילה יב, ע"א)

> "והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים" (שם פס' ז) – ופקֵיד לאשקאה יתהוֹן במָני דהבא דבית מקדשא דאייתי נבוכדנצר רשיעא מן ירושלם. [וציווה להשקותם בכלי זהב של בית המקדש שהוציא נבוכדנצר הרשע מירושלים]. (תרגום התנא יונתן בן עוזיאל)

ומאז לא ידוע דבר על גורל כלי הבית הראשון, ובהם גם כלי השרת המרכזיים שהיו במקדש, ואולי גם כלי המשכן, שנותרו בפרס.

ו. גלות הכלים והעם בימי הבית השני

תיאור של בית המקדש השני בהדרו ושל כליו לכבוד ולתפארת, ניתן למצוא ב**אגרת אריסטיאס**, שהיא מן הספרים החיצוניים. בה מתאר המחבר, שהיה יהודי אלמוני ממצרים, וכינה את עצמו בשם "אריסטיאס", את רשמיו מביקורו בירושלים במאה השנייה לפנסה"נ, קודם ל'מקדש הורדוס'.[17]

במסכת גיטין מסופר על מעשהו של טיטוס, מחריב המקדש:

---

15. יוסף בן־מתתיהו, **קדמוניות היהודים**, כרך ג, ספר יא, עמ' 4, ירושלים תשכ"ג.
16. רבי יוֹסֵי בר חנינא – אמורא א"י בדור השני.
17. א' אברהם כהנא (עורך). **הספרים החיצונים**, ב, ת"א 2000, עמ' לד-מא.

מה עשה? נטל את הפרוכת ועשאו כמין גרגותני [סל גדול], והביא כל כלים שבמקדש והניחן בהן, והושיבן בספינה לילך להשתבח בעירו. (גיטין נו ע"ב)

ולאחר מכן מסופר על חורבן הבית (שם נז ע"א) ועל גורל האנשים (שם נז ע"ב). מכאן שהוצאת הכלים מן המקדש הייתה מן הפעולות הראשונות של הרומאים.

בספרו **תולדות מלחמת היהודים ברומאים** תיאר יוספוס את אשר אירע בזמן שהרומאים השתלטו על המקדש וקודם שכבשו את ירושלים. יוספוס סיפר שאחד הכוהנים שבמקדש וגם שומר אוצר המקדש קיבלו מהקיסר הבטחה כי יחוס על חייהם אם ימסרו לו מכלי המקדש. נראה שהרומאים היו מודעים לסכנה האפשרית שבכניסה למקדש ולכן רצו שיהודים יעשו זאת עבורם. שני היהודים הוציאו מהמקדש כלים יקרים ומסרו אותם לידי הרומאים, והשומר גם גילה לשוביו את מקומם של אוצרות שונים שבמקדש. כך הם זכו לחנינה, אף כי נלכדו בשבי.[18]

מיד לאחר מכן מובא התיאור הקשה של כיבוש ירושלים וגורל השבויים, ושוב התבררה הזיקה שבין גלות כלי המקדש לבין המפלה והגלות של עם־ישראל.

ניתן להבחין בסדר זה של האירועים גם בחזונו של רבי יוסֵי בן־חלפתא, מן התַּנָּאים המפורסמים בדור הרביעי ואחד מחמשת תלמידיו האחרונים של רבי עקיבא:[19]

תניא, אמר רבי יוסֵי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אלי אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח והמתין לי עד שסיימתי תפילתי. לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי: שלום עליך, רבי. ואמרתי לו: שלום עליך, רבי ומורי... ואמר לי: בני, מה קול שמעת בחורבה זו? ואמרתי לו: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת: אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות. ואמר לי: חייך וחיי ראשך, לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלוש פעמים אומרת כך. (ברכות ג ע"א)

סדר האירועים כפי שנזכר כאן הוא: קודם "החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי" ורק אחר כך "והגליתים לבין האומות".

ב'תלמוד המבואר' (שטינזלץ; שם), ב'עיונים', מוסברת אגדה זו במובן שאסור לו לאדם לחשוב ולהתפלל יותר מדי על חורבן בית המקדש, אלא די להתפלל תפילה קצרה וכללית. זאת משום שעל פי מה שרבי יוסי שמע – גלות ישראל אינה רק כאבו של עם־ישראל, אלא גם כאבו של ה', ולכן צריך לקוות שהוא יביא לסיומה.

---

18. יוסף בן־מתתיהו, **תולדות מלחמת היהודים ברומאים**, ירושלים תש"ע, עמ' 554-555; ראו תיאור דומה עם שינויים בבר"ר פר' תולדות סה, כז.
19. ראו יבמות סב ע"ב.

ז. על גורל כלי הבית השני

גם אוצרות הבית השני נבזזו כמה פעמים עד לחורבן: בראשונה על ידי אנטיוכוס (בשנת 169 לפנסה"נ; וזה היה אחד הגורמים למרד החשמונאים), ולבסוף על ידי טיטוס שלקחם עמו לרומא (בשנת 70 לסה"נ).

על הפרטים הנוגעים לשוד כלי המקדש השני, וגניזת חלק מהם, ידוע מהמפורט בקובץ **מסכת כלים**[20] ו**במגילת הנחושת**[21] שהיא ממגילות מדבר יהודה – בשניהם יש רשימות של אוצרות בית המקדש ושל כלי המקדש בציון של מקומות עלומים בהם הם גנוזים בארץ ישראל ובבבל.

בנוסף, ידוע מעט על הכלים שנשדדו, מעדויות של חכמים מתקופת חז"ל שביקרו ברומא וראו שם חלק מן הכלים.[22]

על הקורות את הכלים הללו מאז ימי חז"ל והחיפושים אחריהם במשך הדורות, כבר כתבו חוקרים שונים.[23]

העדות שהיא כנראה האחרונה עד כה, על כלי המקדש שנמצאים במרתפי הוותיקן ברומא, מתוארת בספר **לב ימים** מאת הרב יצחק חי בוכבזה (1853-1930), שהיה רבה הראשי של לוב. בהקדמת הספר מובא כי הרב המחבר הוזמן לביקור אצל מלך איטליה ברומא, ובביקורו שם הפציר בו המלך שיבקש מה שיחפוץ ויקבל. ואז ביקש הרב לבקר בוותיקן ולראות את כלי המקדש. לאחר קבלת אישור מהאפיפיור לבקשה זו, מובא:

---

20. זו אינה המסכת שבסדר טהרות אלא קובץ של י"ב משניות המכונה 'מסכת כלים' שעניינם הוא תיאור של כלי הבית השני וציון של מקומות בארץ־ישראל ובבבל, שבהם הם נגנזו. הקובץ מצוי אצל: רבי נפתלי הרץ בכרך, 'גניזת כלי בית המקדש', **עמק המלך**, א, ירושלים תשס"ג, עמ' 69-72. התפרסם לראשונה באותו בספר באותו שם בשנת ת"ח (1648) באמשטרדם.
21. במגילה מופיעה רשימה של אוצרות המקדש, לצד מקומות מחבואם. ישנן מספר השערות בנוגע למקומותיהם של האוצרות. ראו: בן ציון לוריא, **מגילת הנחושת ממדבר יהודה**, קריית ספר תשכ"ד; חנן אשל וזאב ספראי, 'אילו אוצרות נרשמו במגילת הנחושת', **קתדרה**, 103: 7-20, 2002.
22. כגון: יומא נז ע"א; מעילה יז ע"ב; ירושלמי יומא פ"ה ה"ד.
23. כגון: יוחנן לוי, 'על גורלם של כלי הקודש אחרי חורבן הבית השני', **קדם** ב, 123-125, שנת 1945; עתניאל מרגלית, 'לגורלם של אוצרות בית־המקדש', **שנתון למקרא ולחקר המזרח הקדום**, י"א: 317-320, תשנ"ז; הילי מויאל, 'אוצרות המקדש האבודים', **סגולה** 14: 78, 2011; שמואל חגי, 'שוד כלי הקודש של הבית השני', **מחניים**, נ"ח: 47-50, תשכ"א.

נקבעו היום והשעה, הלך כבוד הרב וקיבלו אותו בסבר פנים יפות, וירד למרתף, במקום בו נמצאים הכלים. כשהגיע המשרת להזיז את הווילונות, ענה לו הרב שהוא מסתפק במה שראה ואינו מסוגל יותר לראות זאת.
ואילו אנו לא ידענו ולא נדע מה ראה הרב. הוא חזר משם לאונייה, מהאונייה לביתו. בביתו עלה למיטה כארבעים יום ונדרש לישיבה של מעלה, והסוד נגנז אתו".[24]

האם התוצאה של הביקור נבעה מצערו של הרב על גלות כלי המקדש או אולי בעקבות האיסור של ראיית הקודש?[25] גם את זאת איננו יודעים.

ח. מדוע כלי המקדש הם הסמל?

הטיעון שהובא כאן שכלי המקדש מהווים סמל לגלות ולגאולה של עם־ישראל, דורש הסבר. אפשר להסבירו בכך שכלי המקדש הם האמצעי שדרכו נוצר הקשר הישיר שבין ה' לבין עם ישראל. לכל כלי ובגד מכלי המקדש יש את התפקיד המיוחד לו, וכולם יחד מאפשרים את השראת השכינה, כפי שנאמר למשה רבנו:

ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרבים אשר על ארון העֵדֻת את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל. (שמות כ"ה, כב)

אי הימצאותם של כלי המקדש בידי עם ישראל, בשל גניזתם או שדידתם, מביאה לכך שלא מתקיים הקשר הישיר בין עם ישראל לבין ה' – וממילא עם ישראל גולה. ולעומת זאת, גילויים של הכלים והחזרתם לעם־ישראל מאפשרים את חידוש הקשר הישיר בין עם־ישראל לבין ה' – אבל הדבר מצריך את גאולת עם־ישראל כדי שהכלים ימלאו את ייעודם.

רמז לגאולת הכלים לעתיד לבוא ניתן למצוא במדרש הבא:

"ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה מלֹא העֹמֶר מָן והנח אֹתו לפני ה' למשמרת לדֹרֹתיכם" (שמות ט"ז, לג). ...וזה אחד משלושה דברים שאליהו עתיד להעמיד לישראל – צלוחית המן וצלוחית של מי-נידה וצלוחית של שמן המשחה. ויש אומרים אף מקלו של אהרן שקדיו ופרחיו, שנאמר (במדבר י"ז, כה): "השב את מטה אהרן לפני העדוּת למשמרת לאוֹת".
(מכילתא דר"י, בשלח, מסכתא דויסע פרשה ה, ד"ה ויאמר משה)

---

24 . הרב יצחק חי בוכבזה, **לב ימים**, ירושלים תשל"ג, עמ' 38; המוציא לאור של הספר, מתוך כתבי־היד של המחבר, הוא הרב משה מימון זצ"ל (1924-2002) שהיה הרב הראשי של קריית אתא (מקום מגוריי א. א.).

25 . במדבר ד', כ; ד"ר יאיר ברקאי, 'איסור ראיית הקודש', דף שבועי, מס' 758, אוניברסיטת בר אילן, פרשת במדבר תשס"ח.

שלושה מבין ארבעת הפריטים שצוינו כאן (פרט לצלוחית של מי־נידה), נזכרו לפני כן בהקשר של גניזתם עם הארון, וכאן מדובר על גאולתם העתידית.

ט. סיכום

על פי הדברים שהובאו, מעבר לשימושם במקדש, מסמלים כלי השרת לפחות עוד שני דברים:

א. הם האות לבואה של הגלות או הגאולה של עם־ישראל: גניזתם או הגלייתם – הם אות לסכנת גלות, ואילו גילויים מחדש – הוא אות המבשר את גאולת עם־ישראל.

ב. העברה של חלק מהם ממקדש למקדש יוצרת את הקשר ואת ההמשכיות של השכינה מהמקדש שחרב אל המקדש הבא.

בגאולתנו המתחדשת, עינינו רואות שסימנים רבים שהביאו גדולי ישראל לאתחלתא דגאולה, כבר שרירים וקיימים, ובראשם – קיבוץ הגלויות, עצמאות ישראל והארץ נותנת את פירותיה[26]. ועל כן, גוברת הציפייה להתגלותם של כלי המקדש שהם שיבשרו את בוא הגאולה השלמה.

ומהיכן יתגלו? על פי האמור לעיל, נראה שגילוים יהיה במקומות השונים שבהם נגנזו או שאליהם גלו:

א. אוהל מועד, הארון ותשמישי הקדושה מימות משה רבנו, שנגנזו עם הארון, ואולי גם כלים נוספים שהטמינו הכוהנים – "במטמוניות עמוקות ועקלקלות"[27] מתחת למקום המקדש. בדורנו נעשו ניסיונות מרגשים לגלותם ביוזמת רב הכותל, ומתוך מסירות נפש של המחפשים כדי להחיש את ביאת הגואל. הלא הם כתובים בספר **רב הכותל – מסכת חייו של הרב מאיר יהודה גץ**.[28] הכלים אומנם עדיין לא נתגלו, אבל נעשתה התקדמות רבה בגילוי ובשימור של "ירושלים של מטה" שמתחת להר הבית.

ב. כלי הבית הראשון ובתוכם גם כלים ששימשו במשכן – בעיקר מפרס.

ג. כלי הבית השני וכלים מימי הבית הראשון שהוחזרו על ידי כורש – בעיקר מרומא.

וכן ממקומות שונים שבהם הכלים נגנזו, בעיקר בארץ ישראל ובבבל (על פי 'מסכת כלים' ו'מגילת הנחושת'), וממקומות שאליהם הם הועברו לאחר שדידתם.

---

26. יחזקאל ל"ו, ח; סנהדרין צח ע"א.
27. על פי הרמב"ם, **הלכות בית הבחירה**, פ"ד ה"א.
28. שמחה רז, **רב הכותל – מסכת חייו של הרב מאיר יהודה גץ**, ירושלים תשס"ג, עמ' 275-288.

הציפייה להחזרת הכלים היא גם על פי שלבי הגאולה שהובאו אצל הרמב"ם בהלכות מלכים:

> המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש, ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קורבנות, ועושין שמיטין ויובלות ככל מצוָתה האמורה בתורה...
>
> (רמב"ם, הל' מלכים פי"א ה"א)

עם ישראל צועד לקראת הגאולה העתידית, ומפעולותיו הראשונות של המלך המשיח הוא בניין בית המקדש, ועל כן גילוי הכלים צפוי להיות בשלבים הראשונים של הגאולה, ויהי רצון שנזכה לראות בגילוי כלי המקדש ובבניין בית מקדשנו במהרה בימינו – אמן.